

KOMUNIKĀCIJAS PRASMES UN MŪZIKA – VIENOJOŠAIS MŪZIKAS NODARBĪBĀ

Communication Skills and Music – uniting in the Music Process

Sandija Kušnere

Latvijas Universitāte, e-pasts: sandija.kusnere@inbox.lv

Abstract. *Object of paper – explore and discover the communication skills and musical synthesis of musical lessons in the process of working with children up to three years. The paper was used for theoretical method – analysis of scientific literature and empirical research method – use of communication skill assessment tool in music lesson, pedagogical observations and conclusions.*

The paper updates the communication skills assessment tool for children up to three years old. These are children in a social care institution until a decision is made about his future.

The author main conclusions of the study: 1. In order to ensure the environment for children in music classes, in order to promote the development of communication skills, the adult must be scientifically trained. It is important that the educational factor is based on scientific foundations. 2. The child is not an object that must constantly learn and train something. The task of adults to see the child's own initiative to participate and support their goals. At the same time to achieve mutual satisfaction with the work done. 3. The child absorbs the language long before he begins to speak so you need to give more opportunities to self-express your musical lessons. By using various musical components, the child improves his experience, as a result his communication skills are improved.

Keywords: *music lesson, child, child development, communication development, communication skills.*

Ievads

Pētījuma mērķis – izpētīt un atklāt komunikācijas prasmju pilnveidošanas iespējas mūzikas nodarbībās bērniem no dzimšanas līdz trim gadiem sociālās aprūpes institūcijā. Pētījuma jautājums: kāda ir komunikācijas un mūzikas prasmju sintēze mūzikas nodarbības organizēšanas procesā? Pamatojoties uz vairāku autoru atziņām (Miller, 2011; Buckley, 2003; Špona, 2015; Dobrjakovs, 2007; Irbe, Linderberga, 2015; Lynch, Kidd, 2017; Королева, 2009; Самохвалова, 2011; Hoffer, 2017) tiek atklāta pētījuma praktiskā nozīmība: izstrādāti priekšnosacījumi un ieteikumi komunikācijas prasmju un mūzikas nodarbības organizēšanas pilnveidē bērniem vecumā no dzimšanas līdz trim gadiem. Komunikācijas prasmju pilnveidošana tiek apskatīta dažādu autoru atziņās kā metodisks process, kurā darbojas bērns un logopēds. Šī pētījuma aktualitāte iezīmējas ar to, lai sekmētu bērniem vecumā no dzimšanas līdz trim gadiem komunikācijas prasmes, jāveic pētījumi, kas dod informāciju pilnveidot mūzikas nodarbības organizēšanas procesā un to apguvē. Bērns pilnveido savas komunikācijas prasmes, iesaistoties mūzikas nodarbības procesā kopā ar pieaugušo un vienaudžiem, izņemot bērnus vecumā no dzimšanas līdz sešiem mēnešiem. Mūzikas nodarbības tiek plānotas tā, lai atklātu bērnu iekšējos resursus un komunikācijas prasmes, vienlaicīgi pilnveidojot viņu muzikālo izaugsmi un komunikācijas iespējas. Tiek aprobēts komunikācijas prasmju un mūzikas nodarbību attīstošais process, kurš veiksmīgi atklāj bērna vajadzības un iespējas, kā arī atklāj iespējas radošai pieejai, iztēlei un bērnu priekam.

Šajā rakstā tiek apskatīta un aprakstīta komunikācijas prasmju attīstība bērniem vecumā no dzimšanas līdz trim gadiem un mūzikas nodarbību struktūra sociālās aprūpes institūcijā, piemēram, aktivitāte, metode, saturs, vide un pedagoģiskie novērojumi, kā arī uzdevumu daudzveidība, bērnu motivācija un līdzdalība, kas sadarbības procesā veicina viņu komunikācijas prasmju attīstību.

Šīs tēmas izvēli ierosināja nepieciešamība veikt plašākus pētījumus par muzikāli pedagoģiskajām iespējām, kas veicina bērnu komunikācijas prasmju attīstību, izmantojot mūzikas improvizācijas un rotaļu metodoloģiju.

Rakstā tiek izmantota teorētiskā pētījuma metode (zinātniskās literatūras izpēte un analīze), empīriskā pētījuma metode (komunikācijas prasmju izvērtēšanas instrumenta kritēriju un rādītāju pielietošana mūzikas nodarbībā), kā arī tiek veikti pedagoģiskie novērojumi un secinājumi.

Lai atklātu starp mūzikas nodarbību organizēšanu sociālās aprūpes institūcijā un to vadīšanu, kā arī komunikācijas prasmju attīstību bērniem līdz trim gadiem, tika analizētas dažādas zinātniskās literatūras atziņas un pētījumi (skat. literatūras sarakstu). Rakstā tiek pamatots apgalvojums: ja attīstība notiek labvēlīgos apstākļos un runas attīstība nav aizkavējusies, komunikācijas prasmes veiksmīgi attīstās un tās pilnveidojas arī mūzikas nodarbībās.

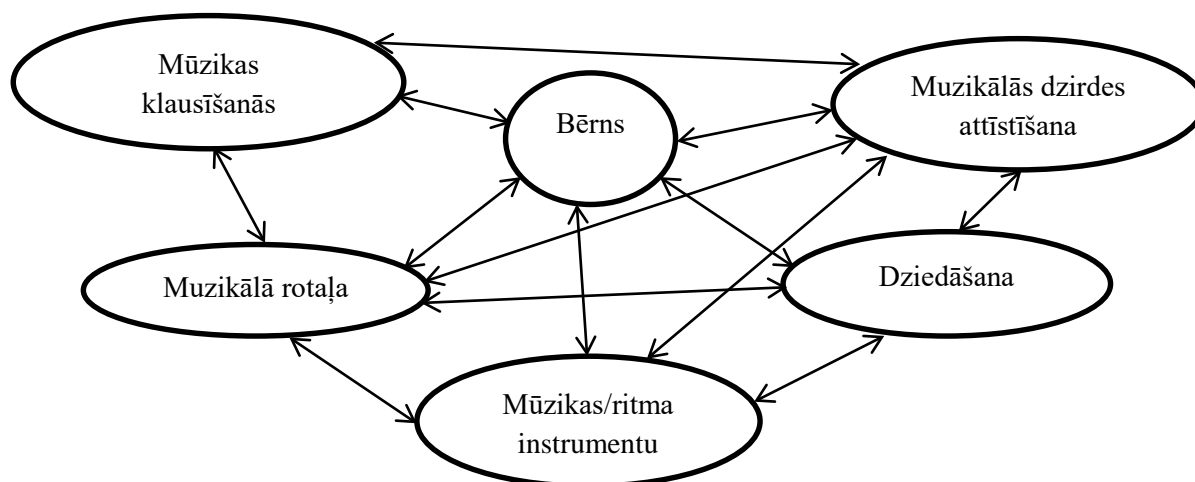
Mūzikas nodarbības komponenti komunikācijas prasmju pilnveidošanā bērniem līdz trim gadiem

Bērība ir dzīves sākumposms, kad notiek visstraujākā cilvēka attīstība, posms, kad cilvēks mācās runāt, staigāt, just un pārdzīvot, kad notiek sabiedriskās kultūras pieredze (Špona, 2015: 8). Šī tēze vispatiesāk atklāj bērna attīstības un izaugsmes būtību, kas piemīt tieši agrīnajā attīstības posmā. Bērniem līdz trim gadiem ir īpaši izjūsts, izdzīvots viss, kas viņam apkārt. Viņā viss pilnveidojas: gan attieksme pret lietām, pret cilvēkiem, vienaudžiem, gan pieredze, kas atbild par viņa spējām runāt, stāstīt un komunicēties ar apkārtējiem cilvēkiem. Bērība ir tas laiks, kad rotaļa un spēle ir viņa dzīves vadmotīvs. Rotaļā bērns atklāj savas iespējas dažādās dzīves situācijās, bagātina pieredzi un spēj būt tāds, kāds viņš ir.

Bērns piedzimst ar runāšanai pielāgotu aparātu, taču izteikties nespēj (Miltiņa, 2005: 32). Ja bērns nespēj izteikties, tad zūd šī komunikācija ar pieaugušo. Ir svarīgi zināt, ka bērns var komunicēt ar pieaugušo ne tikai verbāli, bet arī neverbāli. Jo viņa pieredze un zināšanas nav vēl tik attīstītas, lai viņš jau no dzimšanas spētu runāt. Lai bērns attīstītu spēju runāt, ir nepieciešama dzirdes, redzes un kustību pieredze, kuru viņš laika gaitā uzkrāj. Mūzikas nodarbībā, apgūstot dažādus muzikālus komponentus (dziedāšana, mūzikas / ritma instrumentu spēle, mūzikas klausīšanās, muzikālā rotaļa), ir iespējams gūt šo pieredzi.

Mūziku veido vide mums apkārt – skaņas, trokšņi, klusums. Mūzikas komplekss ir plašs un sarežģīts. Tā ietver ne tikai to, kas ir kompozicionāli veidots – tautas mūzika, simfoniskā, instrumentālā, vokālā, elektroniskā mūzika, bet gan arī tādas darbības kā dziedāšana, mūzikas klausīšanās, analizēšana, radīšana u.c. (Hoffer, 2017: 15). Sociālās aprūpes institūcijā mūzikas nodarbības tiek organizētas vienkāršas, elementāras un attīstošas, lai bērns varētu neapzināti attīstīt savas muzikālās prasmes un iemaņas. Tajās var ne tikai iesaistīties un līdzdarboties, bet arī radīt, veidot, brīvi improvizēt, kustēties, brīvi izteikties jau no pirmā dzīves mēneša līdz trim gadiem. Svarīgi atzīt bērnu par individualitāti, kas nozīmē cienīt un respektēt bērnu kā būtni, kas izveidosies par personību (Beļickis, 2001: 79).

Šīs nodarbības ietver piecus dažādus komponentus (mūzikas klausīšanās, muzikālā rotaļa, muzikālās dzirdes attīstība, dziedāšana un mūzikas / ritma instrumentu spēle), kurus ir iespējams apgūt muzikālā rotaļā vai spēlē. Rotaļa ir tas brīnišķīgais tilts, kas savieno bērna neapveramo un nepiepildāmo *es gribu* ar viņa mazo un nespējīgo *es varu* (Špona, 2015: 13). Bērns ir visu šo komponentu apgūvējs un apstrādātājs. Mūzikas nodarbībā bērns gūst jaunu pieredzi un jaunus iesaļos. Līdzdarbojoties dažādās improvizācijās, viņš rada jauninājumus gan mūzikas procesā, gan mūzikas pedagoģijas metodikā. Lai uzskatāmāk varētu atspoguļot mūzikas nodarbības veidolu bērna attīstībā, raksta autore piedāvā šādu shēmu (skat. 1. att.).

1. attēls. Mūzikas nodarbības veidols.

Bērnu komunikācija ar pieaugušo notiek jau no dzimšanas. Pētot vidi un apkārtni, sarunā ar pieaugušo, viņi gūst pirmo pieredzi. I. Dobrjakovs raksta, ka jau pēc dzemdībām sākas bērna adaptācijas process jaunajos apstākļos. Viens no šā procesa faktoriem ir bērna psihiskā un visparējā fiziskā attīstība, viņa spēja satvert, uztvert objektus – fiziski un garīgi – un apgūt tos (Dobrjakovs, 2007: 89). Sociālās aprūpes institūcijā bērni atrodas vienmēr kāda pieaugušā klātbūtnē. Viņu mijiedarbībai ar bērnu ir īpaša loma viņu bērnības veidošanā. Lai mūzikas nodarbībās varētu pilnveidot komunikācijas prasmes bērniem līdz trim gadiem, pieaugušajam svarīgi zināt bērnu komunikācijas prasmi attīstību, kas atbilst viņa pamatlīmenim.

I. Miltiņa atzīmē, ka sākot ar 2. – 3. mēnesi, kļūst intensīvāka pavājinās, tie kļūst diferencētāki. Parādās gugināšana. Apmēram 5. – 6. mēnesī gugināšana pāriet lallināšanā. Lallināšanas pirmajā periodā nozīmīgi gūst intonācija. Virknētās zilbju ķēdes (5 – 8 mēneši) liecina par runas kustību un runas dzirdes analizatoru kopdarbību. Šajā laikā sāk funkcionēt atgriezeniskā saikne dzirde ↔ runa, proti, bērns izsaka zilbi, saklausa to un veiksmīgi atkārto (Miltiņa, 2005: 32). Mūzikas nodarbības šī vecumposmā bērniem tiek organizētas individuāli un klusā telpā, kurā netiek radītas svešas skaņas, lai bērna dzirde koncentrētos uz apbusējo dialogu (bērns ↔ pieaugušais). Skaļi trokšņi, kļūst ir faktori, kas kavē bērna spēju uztvert paša teikto un diferencēt pieaugušā izrunātās skaņas vai vārdus (Miltiņa, 2005: 33). Dziesmas tiek izpildītas gan ar balsi *a cappella*, gan atskaņojot instrumentāli (kokle, blokflauta vai ģitāra). Dziesmas izpildīšana ir atkarīga no tā, kāda ir bērna balss intonācija dotajā brīdī vai arī kāds ir viņa balss skaņas augstums. Dziedot pieaugušais veido dialogu ar bērna izrunātām zilbēm un intonāciju. Tādā veidā bērns, ieklausoties pieaugušā atbalsī, gūst atgriezenisko saikni. Svarīgi atzīmēt, ka pret bērnu, lai arī cik mazs viņš būtu, ir jāizturas ar cieņu (Dobrjakovs, 2007: 97).

Ja lallināšanas agrīnajā posmā svarīga ir emocionāli piesātināta runas saskarsme, tad pseidovārdu rašanās un veidošanās (7–9 līdz 18–20 mēneši) laikā par bērna runas ierosinātāju kļūst pieaugušā runas ritmiskā struktūra. Runa veic informatīvo funkciju: mazais spēj pieprasīt priekšmetu, norādot uz to, manipulēt ar iedoto mantu, izteikt apmierinātību vai nepatiku (Miltiņa, 2005: 33). Šajā vecumposmā bērniem tiek piedāvāti ritma (kociņi, šeikeri, marakasi, bungas u.c.) un mūzikas instrumenti (metalfons, ksilafons, kokle vai taure), kurus viņi var izmantot dažādās muzikālās improvizācijās kopā ar pieaugušo (piem., balss improvizācija – pieaugušais ↔ kokle – pieaugušais ↔ kociņi – bērns). Šajās improvizācijās bērns ar pieaugušo var mainīties, atkarībā no bērna spējām un prasmēm. Galvenais priekšnosacījums – bērnam ir nepārtraukts dialogs ar pieaugušo; bērns ir nodarbības vadītājs, bet pieaugušais pavadītājs.

Bērna vecums no viena līdz diviem gadiem ir ļoti nozīmīgs posms pilnvērtīgas runas apguvē, jo paplašinās runas darbības komunikatīvu un izziņas mērķu sasniegšanai (Самохвалова, 2011: 81). Šajā vecumposmā nodarbības tiek organizētas grupā no viena līdz pieciem bērniem. Viņiem tiek piedāvāti visi mūzikas komponenti, to dažādās variācijas un kombinācijas, – atkarībā no

bērnu vajadzībām, interesēm un iespējām. Bērni sāk izdomāt dziesmām vārdus, reizēm dziesmas melodijas; mācīties vadīt muzikālās rotaļas, instrumentālās un vokālās improvizācijas; vadīt nodarbības procesu kopumā. Pieaugušajam jānodrošina atbilstīga vide, kurā bērns var izpausties gan dziedot, gan dejojot, gan ejot rotaļā ar saviem vienaudžiem, gan kustoties, gan veidojot dažādas ritmiskās kustības mūzikas pavadībā. Ir jārada vide, lai bērns spētu apgūt kustības, kā rezultātā tiktu nodrošināta atbilstīga kustību pieredzes uzkrāšanās, kas ir nepieciešama gan rotaļās, gan dažādās dzīves situācijās un sadzīvē viņu darbībā (Augstkalne, 2015: 177). Tas nozīmē, ka metodēm ir jābūt pietiekami vienkāršām, radošām, interesantām, bet piedāvājumam – daudzveidīgam. Skolotājs ir palīgs, draugs, atbalsts, nevis pedagoģiskās vadības speciālists (Špona, Čamane, 2009: 38). Sociālās aprūpes institūcijā ar bērniem strādā audzinātāji, kuri līdzdarbojas, sadarbojas un veicina bērna vispārējo attīstību kopumā. Muzikālās rotaļas tiek izvēlētas un organizētas tā, lai bērnam būtu viegli veidot dialogu ar pieaugušo un viņa vienaudžiem.

I. Miltiņa raksta, ka no 2 līdz 3 gadiem bērni konstatē, ka vārdi virknējas teikumā. Vārdu krājuma attīstību nosaka sociālā vide, kurā bērns aug. Katru jaunu vārdu bērns apgūst rotaļā un komunikācijā ar pieaugušo. Ja 1,5–2 gados vārdu pavada mīmika, žests, kas precīzē tā nozīmi, tad trīs gadu vecumā vārdiskais apzīmējums ir pietiekami noturīgs (Miltiņa, 2005: 37). Galvenais bērna runas attīstībā ir apgūt prasmī izmantot runu kā komunikācijas līdzekli. Pieaugušais ir bērna runas attīstības paraugs un vienlaicīgi aktivizē bērna komunikācijas prasmju attīstību, jo pieaugušais ir kā sarunbiedrs, kurš prasa pretreakciju un dialogu sarunā ar bērnu.

B. Bukleja atzīmē dažus faktoros, kā veiksmīgāk ir iespējams veicināt bērnu komunikācijas prasmju attīstību, kuru, pēc autores domām, var pielāgot mūzikas nodarbību organizēšanai (Buckley, 2003: 22):

- jāveido tāda vide, lai bērns gribētu komunicēt;
- jāveido droša vide, kurā viņš atrodas;
- nepieciešama piesaiste pieaugušajam, kurš spēs viņu motivēt;
- nepieciešamas mijiedarbības iespējas ar pieaugušo, lai dzirdētu viņa runas valodu, spētu to atdarināt un gūtu sapratni par tās lietošanu;
- nepieciešama dažādu lietu, priekšmetu izpratne un pieredze, lai bērns spētu komunicēt ar pieaugušo.

Lai sociālās aprūpes institūcijā bērniem līdz trim gadiem veiksmīgāk veicinātu komunikācijas prasmju attīstību, ir nepieciešama izsmalcināta mijiedarbība starp bērnu un pieaugušo, vides pielāgošana un iekārtošana atbilstīgi bērna vecumposmam, interesēm, vajadzībām un īpatnībām, un šis kopums veido iekšējo faktoru kombināciju.

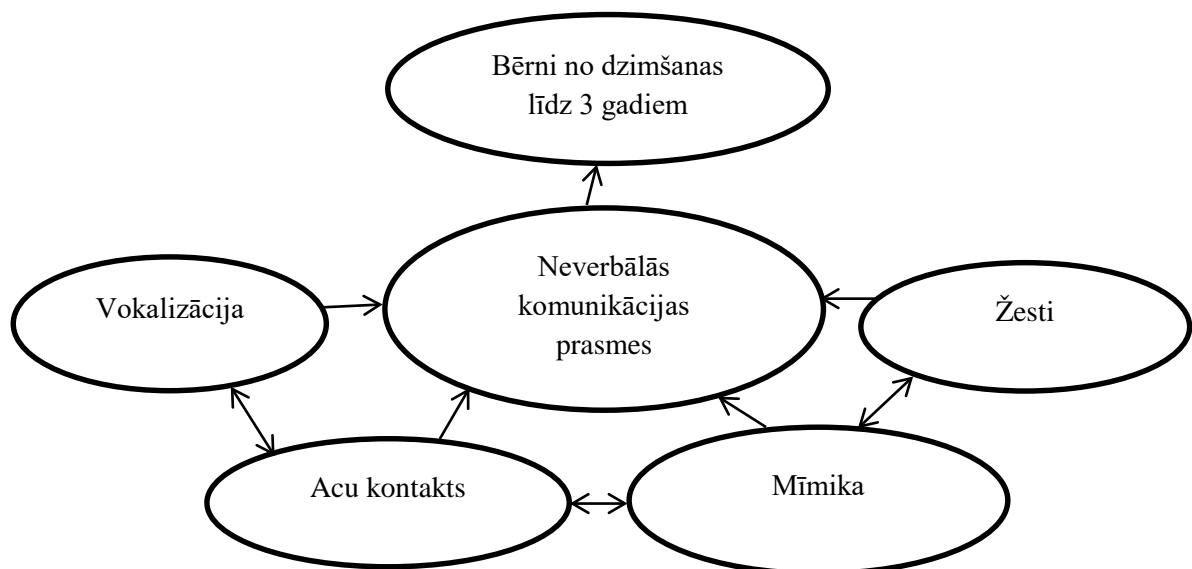
Bērni no 2 līdz 3 gadiem patstāvīgi izdomā dažādas rotaļas, kurās viņi grib iesaistīt pieaugušo. Savukārt pieaugušais nodrošina mūzikas nodarbībās dažādus materiālus (lielus auduma gabalus, plēvju maisiņus, garas, krāsainas lentes u.c.), ar kuriem bērni mūzikas pavadībā var brīvi līdzdarboties kopā ar pieaugušo. Tiek piedāvādas vārdu spēles, kuras organizē un vada bērni, bet nosacījumus nosaka pieaugušais. Bērni, kuri līdz 2 gadiem ir darbojušies ar dažādiem ritma / mūzikas instrumentiem, ir spējīgi patstāvīgi spēlēt un izdomāt muzikālas improvizācijas, kurās pieaugušais līdzdarbojas. Ja bērnam līdz diviem gadiem nav nekādu muzikālu priekšstatu, tad pieaugušais piedāvā dažādas muzikālas improvizācijas (ritma / mūzikas instrumentu, vokālas, muzikāli ritmiskās kustības mūzikas pavadībā), kurās bērns līdzdarbojas. Katras veiksmes pamatā ir gudrs iedvesmotājs, kurš uzmundrina, atbalsta, palīdz (Špona, Čamane, 2009: 39).

Komunikācijas prasmju mijiedarbība mūzikas nodarbībās

Komunikācijas prasmes bērnam pilnveidojas no piedzimšanas brīža. Bērnam ir ļoti liela vēlēšanās komunicēt, pat ja bērns ir vājdzirdīgs, viņš atradīs veidu kā komunicēt ar saviem vienaudžiem (Webster, 2017). Šī tēze atklāj bērna vēlmi un gribasspēku apgūt, pārņemt, iemācīties, lai varētu sazināties, pateikt savas izjūtas, lai citi saprastu viņa vajadzības. Komunikācijas prasmju attīstību nebūtu pareizi dalīt vecumposmos, jo katrs bērns ir unikāls un

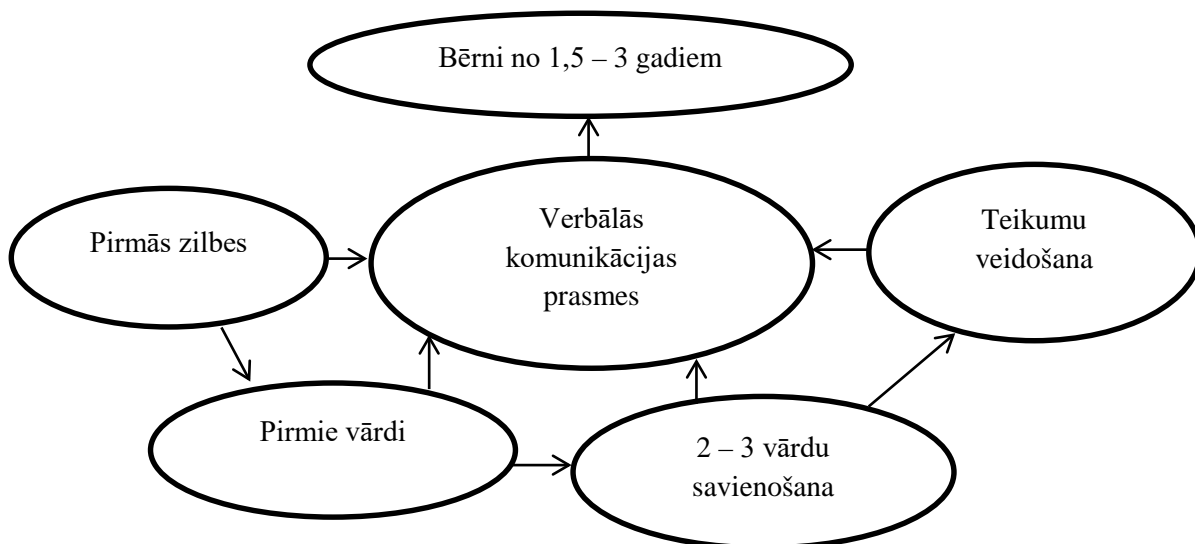
neatkārtojams, un, ievērojot individuālās atšķirības, katram ir savs attīstības temps. Tomēr, lai varētu aprakstīt komunikācijas prasmju attīstību, ir nepieciešams sadalījums, lai tēmas izklāsts būtu pārskatāmāks.

Pētot vairāku autoru atziņas par komunikācijas prasmju attīstību bērniem līdz trim gadiem, tiek atklāti divi komunikācijas prasmju komponenti – pirmsvalodas (neverbālā) komunikācijas prasmes un verbālās komunikācijas prasmes (Kidd, Lynch, 2017; Самохвалова, 2011; Королева, 2009; Эльконин, 2008; Коломинский, 2004; Miller, 2011). Komunikācija ir saskarsmes sastāvdaļa, domu, priekšstatu, jūtu u.c. armaiņa starp cilvēkiem viņu darbības procesā. Ir verbālā un neverbālā komunikācija. Verbālā komunikācija ir vārdos izteiktais un nerakstītais. Verbālā komunikācija nozīmē sazināties, dalīties domās. Neverbālā komunikācija ir sazināšanās bez vārdiem, izmantojot acu skatienu, pozas, mīmiku, žestus, balss intonāciju, pauzes, izvietojumu telpā, fizisko distanci, pantomīmu u.c. (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012: 157, 214). Neverbālo komunikāciju veido acu kontakts (pieaugušais ↔ bērns; bērns ↔ pieaugušais; bērns ↔ vienaudži), žesti (atdarināšana), sejas izteiksmes (mīmika un tās daudzveidīgā pielietošana emociju, gribas izpausmē) un skaņu veidošana (vokalizācija – dažādu skaņu veidošana, savu jūtu un vēlmju paušana). Šie komponenti savstarpēji mijiedarbojas, jo žestu izmantošana mijas ar sejas izteiksmes mainīgumu, kā arī bērna acu kontakta veidošana ir saistīta ar sejas izteiksmi, kura bērnam mainās atkarībā pēc sajūtām un emocijām. Lai gūtu priekšstatu par komunikācijas prasmju attīstību bērnu vecumposmā, autore piedāvā šādu shematisku sadalījumu (skat. 2. att.).

2. attēls. Neverbālās komunikācijas attīstība.

Verbālās komunikācijas prasmes bērniem sāk pilnveidoties no 1,5 līdz 3 gadiem. Pirmās zilbes viņi sāk izrunāt jau no pirmā pusgada, bet tās pilnveido un attīsta no 1,5 gada vecuma (Miller, 2011; Самохвалова, 2011; Королева, 2009; Irbe, Linderberga, 2015). Verbālā komunikācija ietver pirmo zilbju veidošanu, pirmo vārdu lietošanu, divu, trīs vārdu savienošānu un pirmo teikumu veidošanu un pielietošanu ikdienā. Visas šīs prasmes savstarpēji mijiedarbojas – tiklīdz bērns sāk izrunāt pirmās zilbes, tad drīz vien viņš sāk izrunāt atsevišķus vārdus, kam seko vārdu virknējumi un teikumi (skat. 3. att.).

3. attēls. Verbālās komunikācijas attīstība.

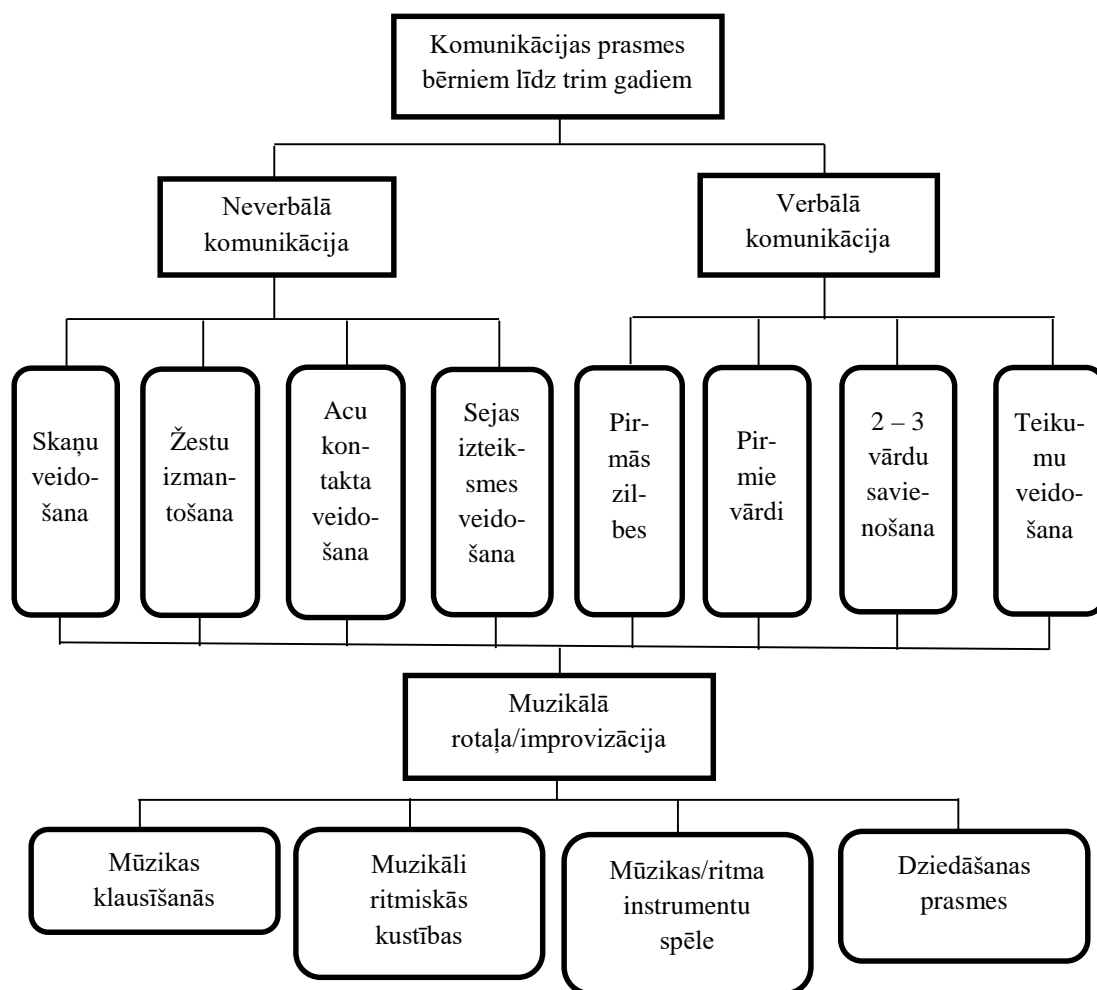
Sākotnēji bērnam ar pieaugušo veidojas acu kontakts, bērns ieklausās pieaugušajā. Vēlāk, kad bērns ir iemācījies ar sejas izteiksmi paust emocijas, sāk radīt dažādas skaņas – vokalizēt (tās ir pašradītas intonācijas – brīdinošas, uztrauktas, noliedzošas piekrītošas u.c.). Otrajā pusgadā zīdainim patīk atdarināt skaņas. Pēc sešu mēnešu vecuma teiktajā jau skaidri saklausāma pirmā zilbe, parasti *ma*, *ba* vai *va* (Irbe, Linderberga, 2015: 59). Šajā vecumposmā bērniem patīk atdarināt pieaugušo skaņas, kuras viņi dzird un redz, arī pieaugušajam ir svarīgi atkārtot bērna skaņas, kuras viņš apzināti vai neapzināti ir izrunājis. Tā vajadzētu darīt, lai bērns varētu ieklausīties, kas viņam iznāk, un viņš pierod, ka viņu ievēro, viņa teikto atkārtot, un arī pats ar interesi atkārtot pieaugušā teikto (Irbe, Linderberga, 2015: 59).

Pēc dažiem mēnešiem bērns var sākt izrunāt zilbes un to virknējumus (*bababa*, *mamama*, *papapa* utt.). Līdzās tam, bērns sāk izmantot žestus (piem., pastiepj roku, kad grib, lai padod kādu priekšmetu; prasa, lai paņem *opā*; saka *atā*; māj ar roku aicinot pieaugušo, vai arī pretēji – ar rokas mājieni raida pieaugušo prom, u.c.) (Lynch, Kidd, 2017: 70). Dažus žestus mazais pārņem no pieaugušajiem, citus izgudro pats.

Bērns viena līdz divu gadu vecumā žestu valodu sāk papildināt ar atsevišķiem vārdiem (piem., purina galvu – saka: *nē*, *nē!*, rāda ar pirkstu un saka – *nu*, *nu*, *nu!*, rāda un saka *atā!*). Komunikācijas prasmes ir pilnveidojušās līdz 5 – 6 zilbju ķēdes virknēšanai, kuras bērns mēdz izrunāt ar dažādām sejas izteiksmēm un izmantojot dažādus žestus. Bērns vēlas izteikt savas emocijas un vēlmes, kā rezultātā sāk izrunāt atsevišķus vārdus, lai pilnvērtīgāk varētu komunicēt ar pieaugušo un vienaudžiem. Bērns ļoti cenšas izteikties un bieži runā skaļi, bet viņam vēl nav pietiekama vārdu krājuma, lai paustu savas vajadzības, izjūtas un grūtības (Irbe, Linderberga, 2015: 87).

Bērni vecumā no diviem līdz trim gadiem sāk izrunāt pirmos vārdus, veido 2 – 3 vārdu virknējumus un veido teikumus, kā arī spēj izteikt emocijas un vajadzības ar vārdiem (Эльконин, 2008: 65). Katrs bērns šīs prasmes apgūst individuāli pēc savām spējām. Bērns savā komunikācijā savieno verbālo komunikāciju ar neverbālo komunikāciju (piem., 2 – 3 vārdu savienošana ↔ sejas izteiksmju veidošana; teikums ↔ žestu izmantošana; atsevišķu vārdu pielietošana ↔ vokalizācija u.c.).

Aklājot bērnu komunikācijas prasmju attīstību atbilstīgi viņu vecumposmam, ir zināms, kā pielāgot mūzikas nodarbības procesu, kā organizēt un salikt nodarbības struktūru. Lai uzskatāmāk atklātu komunikācijas prasmju un mūzikas nodarbību mijiedarbību bērniem līdz trim gadiem, autore izstrādāja shēmu, kurā strukturēti tiek norādīts ceļš no teorētiskām zināšanām līdz praktiskai darbībai (skat. 4. att.).

4. attēls. Komunikācijas prasmju mijiedarbība mūzikas nodarbībā.

Mūzikas nodarbības galvenais komponents bērniem līdz trim gadiem ir muzikālā rotaļa. Bērni mūziku uztver tikpat vienkārši kā runu. Bērns uztver un analizē mūziku līdzīgi kā viņš to dara ar intonācijas izmantošanu savā izrunā, analizējot intonācijas intensitāti, tās garumu, augstumu, akcentus un ritmu (Королева, 2009: 42). Mūzikas nodarbība arī tiek organizēta pēc skaņu augstuma, skaņas intensitātes, ritma struktūras un melodiskās līnijas. Muzikālais materiāls ir milzīgs, no kura var atlasīt nepieciešamāko. Katrs pieaugušais organizē nodarbību, izvēloties atbilstošas dziesmas, mūzikas / ritma instrumentus, mūzikas klausīšanās ierakstus, izmantojot ritmiskās kustības, atkarībā no bērna iespējām un vajadzībām.

Pētījuma apraksts

Pētījuma mērķis – izpētīt un atklāt komunikācijas prasmju pilnveidošanas iespējas mūzikas nodarbībās bērniem no dzimšanas līdz trim gadiem sociālās aprūpes institūcijā.

Pētījuma norise – tika piedāvāti daži mūzikas nodarbības modeļi, kuros būtu vērojama bērnu komunikācijas prasmju attīstība. Kā arī tika izvēlēti bērni vecumā no dzimšanas līdz trim gadiem. Trīs bērni vecumā no dzimšanas līdz 6 mēnešiem; trīs bērni vecumā no 6 mēnešiem līdz gadam; trīs bērni vecumā no 1 gada līdz 2 gadiem un trīs bērni vecumā no 2 līdz 3 gadiem. Katra grupa tika novērota pēc izstrādātajiem komunikācijas prasmju kritērijiem un rādītājiem, kuri ir iedalīti 4 līmeņos (skat. 1. tabulu). Autore izstrādāja kritērijus un līmeņus, balstoties uz dažādu zinātnisko autoru atziņu izpēti un ilggadēju darba pieredzi, pētot un novērojot bērna attīstību un to īpatnības.

Komunikācijas prasmju novērtēšana bērniem no dzimšanas līdz trim gadiem

Kritēriji	Rādītāji	Līmeņi
Neverbālā komunikācija	Acu kontakta veidošana	1. Neveido acu kontaktu 2. Meklē pieaugušā acu kontaktu 3. Imitē pieaugušā acu skatienus 4. Veido acu kontaktu patstāvīgi
	Žestu izmantošana	1. Neizmanto žestus 2. Vēro pieaugušā žestus 3. Imitē pieaugušā žestus 4. Izmanto žestus patstāvīgi
	Sejas izteiksmes veidošana (mīmika)	1. Neveido sejas izteiksmes 2. Skatās un reaģē uz pieaugušo 3. Imitē pieaugušā sejas izteiksmes 4. Veido sejas izteiksmes patstāvīgi
	Skaņu veidošana (vokalizācija)	1. Neveido skaņas 2. Skatās uz pieaugušā muti un ieklausās 3. Imitē pieaugušā skaņas un intonācijas 4. Veido skaņas patstāvīgi
Verbālā komunikācija	Pirmo zilbju veidošana	1. Neveido pirmās zilbes 2. Klausās pieaugušo runāšanā 3. Imitē pieaugušā pateiktā vārda atsevišķas zilbes 4. Veido zilbes patstāvīgi
	Pirmo vārdu lietošana	1. Nelieto pirmos vārdus 2. Klausās pieaugušo runāšanā 3. Imitē pieaugušā pateiktā teikuma atsevišķus vārdus 4. Lieto vārdus patstāvīgi
	Divu, trīs vārdu savienošana	1. Neveido vārdu savienojumus 2. Klausās pieaugušo sarunās 3. Imitē pieaugušo, lai uzturētu sarunu 4. Savieno divus un vairāk vārdus patstāvīgi
	Teikumu veidošana	1. Neveido garus teikumus 2. Klausās pieaugušo sarunās 3. Imitē pieaugušo sarunas 4. Veido teikumus patstāvīgi

Pirmais kritērijs komunikācijas prasmju attīstībā ir neverbālā komunikācija, kura sevī ietver četrus rādītājus: sejas izteiksmes veidošana (mīmika), žestu izmantošana, skaņas veidošana (vokalizācija) un acu kontakta veidošana. Katram šim rādītājam ir četri līmeņi.

Acu kontakta veidošanā pirmais līmenis – bērns neveido acu kontaktu; otrais līmenis – bērns meklē pieaugušā acu kontaktu; trešais līmenis – imitē pieaugušā acu skatienus; ceturtais līmenis – veido acu kontaktu patstāvīgi.

Sejas izteiksmes veidošanā pirmais līmenis – neveido sejas izteiksmes; otrais līmenis – skatās un reaģē uz pieaugušo; trešais līmenis – imitē pieaugušā sejas izteiksmes; ceturtais līmenis – veido sejas izteiksmes patstāvīgi.

Žestu izmantošanā pirmais līmenis – neizmanto žestus; otrais līmenis – vēro pieaugušā žestus; trešais līmenis – imitē pieaugušā žestus; ceturtais līmenis – izmanto žestus patstāvīgi.

Skaņas veidošanā (vokalizācija) pirmais līmenis – neveido skaņas; otrais līmenis – skatās uz pieaugušā muti un ieklausās; trešais līmenis – imitē pieaugušā skaņas un intonācijas; ceturtais līmenis – veido skaņas patstāvīgi.

Otrs kritērijs ir verbālā komunikācija, kura sevī ietver četrus rādītājus: zilbju veidošana, pirmo vārdu izrunāšana, 2 – 3 vārdu savienošana un teikumu veidošana. Katram šim rādītājam ir četri līmeņi.

Zilbju veidošanā pirmais līmenis – neveido pirmās zilbes; otrais līmenis – klausās pieaugušo runāšanā; trešais līmenis – imitē pieaugušā pateiktā vārda atsevišķas zilbes; ceturtais līmenis – veido zilbes patstāvīgi.

Pirmo vārdu lietošanā pirmais līmenis – nelieto pirmos vārdus; otrais līmenis – klausās pieaugušo runāšanā; trešais līmenis – imitē pieaugušā pateiktā teikuma atsevišķus vārdus; ceturtais līmenis – lieto vārdus patstāvīgi.

2 – 3 vārdu savienošana pirmais līmenis – neveido vārdu savienojumus; otrais līmenis – klausās pieaugušo sarunās; trešais līmenis – imitē pieaugušo, lai uzturētu sarunu; ceturtais līmenis – savieno divus un vairāk vārdus patstāvīgi.

Teikumu veidošanā pirmais līmenis – neveido garus teikumus; otrais līmenis – klausās pieaugušo sarunās; trešais līmenis – imitē pieaugušo sarunas; ceturtais līmenis – veido teikumus patstāvīgi.

Izmantojot minētos kritērijus, rādītājus un līmeņus, autore novēroja bērnus divas reizes 6 mēnešu intervālā. Pētījuma gaitā tika ievēroti iepriekš aprakstītie mūzikas nodarbības organizēšanas pamatprincipi, kā arī bērna komunikācijas prasmju attīstības pamatnoteikumi.

Uzsākot pētījuma novērojumus bērniem vecumā no dzimšanas līdz sešiem mēnešiem, tika konstatēts, ka bērni veido acu kontaktu un klausās pieaugušā runā, bet neiesaistās dialogā ar pieaugušo, neveido dažādas skaņas un mīmikas. No 6 mēnešiem līdz vienam gadam bērni pēta pieaugušo un vienaudžus, klausās pieaugušā un vienaudžu runā, neveido mīmikas un dažādas skaņas. No viena līdz diviem gadiem bērni klausās pieaugušā runā, pēta vidi, kurā atrodas, prieku vai neapmierinātību pauž ar sejas izteiksmi un dažādām pašradītām skaņām. Viedokli pauž, izmantojot dažādas zilbes. No diviem līdz trim gadiem bērni veido dialogu ar pieaugušo, izmantojot 2 – 3 vārdu virknējumu, runā izmanto žestus, patiku vai negāciju pauž ar sejas izteiksmi. Galvenokārt vēro pieaugušo un vienaudžus.

Pēc sešu mēnešu intervāla tika veikti atkārtoti pētījuma novērojumi. Jāatzīmē, ka bērni par sešiem mēnešiem ir vecāki, nekā bija iepriekš, līdz ar to mūzikas organizācijas prasības komunikācijas prasmju pilnveidošanā ir sarežģītākas. Tie bērni, kuri bija no dzimšanas līdz sešiem mēnešiem, viegli iesaistās dialogā veidojot dažādas skaņas un zilbes. Prot izteikt savas emocijas ar sejas izteiksmju un žestu pielietošanas palīdzību. Bērni vecumā no sešiem mēnešiem līdz vienam gadam brīvi iesaistās dialogā ar pieaugušo un vienaudžiem, labprāt līdzdarbojas dažādās muzikālās aktivitātēs, runā izmantojot atsevišķas zilbes un tikai dažus vārdus; emocijas prot paust ar dažādu skaņu, žestu un sejas izteiksmju palīdzību. Bērni vecumā no viena līdz diviem gadiem labprāt ieklausās un atdarina gan pieaugušā, gan vienaudžu darbības un vārdu krājumu; emocijas un vajadzības pauž ar 2 – 3 vārdu virknējumu, līdztekus izmanto arī žestus un sejas izteiksmes dažādību. Bērniem vecumā no diviem līdz trim gadiem ir brīva iztēle un fantāzija, kuru viņi prot pateikt ar vārdiem. Viņu žestu un mīmikas valoda ir ļoti daudzveidīga un krāsaina. Viņi labprāt organizē un vada mūzikas nodarbības, pieaugušais ir izpildītājs, atbalsts un noteikumu veidotājs, ja vien tas ir nepieciešams.

Pētījuma novērojumi liecina, ka bērnus no dzimšanas līdz 3 gadiem pozitīvi ietekmē muzikālās nodarbības organizēšana komunikācijas prasmju pilnveidošanā. Šo sešu mēnešu intervālā var manīt strauju bērna progresu komunikācijas prasmju attīstībā.

Secinājumi

Galvenie pētījuma secinājumi: 1) izpētot komunikācijas prasmju attīstību bērniem līdz trim gadiem, ir izveidojies priekšstats un zināšanas, kā organizēt mūzikas nodarbības, lai tās pilnveidotu; 2) pētot un atklājot bērnu komunikācijas prasmes atbilstīgi viņu vecumposmam, ir viegli veidot un izmantot mūzikas komponentus, zinot viņu iespējas, vajadzības un intereses; 3) muzikālā rotaļa

ir visefektīvākais komponents, kurā ne tikai viegli iesaistīt bērnus līdz trim gadiem, bet arī integrēt atlikušos mūzikas komponentus un komunikācijas prasmi rādītājus; 4) mūzikas nodarbības organizēšana un īstenošana ir viens no labākajiem veidiem, kā pilnveidot komunikācijas prasmi bērniem līdz trim gadiem; 5) izvēloties jebkuru mūzikas komponentu (dziedāšana, mūzikas / ritma instrumentu spēle, muzikāli ritmiskās kustības, mūzikas klausīšanās vai muzikālā rotaļa), ir iespējams pilnveidot komunikācijas prasmi bērniem līdz trim gadiem; 6) komunikācijas prasmi mijdarbojas mūzikas nodarbību organizēšanā un to īstenošanā.

Summary

The research has theoretically studied the structure of communication skills and the possibilities for their improvement in children under three years old. The structure of musical mobility and their organization possibilities for improving communication skills are also theoretically studied. Was explored and discovered synthesis of communication skills in the process of music lessons and their implementation in an empirical study. The study reveals the practical significance of the research: the preconditions and recommendations for improving the organization of communication skills and music classes for children from birth to three years have been developed. The interaction of communication skills development in organization of music classes and their implementation has been explored and discovered. The topicality of the research is marked by the promotion of communication skills, studies that improve the process of organizing music lessons and their acquisition. The possibilities of musical lesson components in communication skills improvement are explored for children under three years of age in a social welfare institution. The criteria, indicators and levels of communication skills were also explored and developed, which make it easy to conduct pedagogical observations in an empirical study. The main conclusions are that the skills of verbal and non-verbal communication can be improved in music classes. Exploring communication skills development for children under three years of age there is a perception and knowledge of how to organize musical lessons in order to perfect them. By exploring and discovering the communication skills of children according to their age, it is easy to create and use music compositions, knowing their capabilities, needs and interests. A musical toy is the most effective component that can easily involve children under three years of age. Organizing and implementing a musical lesson is one of the best ways to improve communication skills for children under three. By choosing any music component (singing, musical / beat instrument, musical rhythmic movements, music listening or musical play), it is possible to improve communication skills for children up to three years old. Communication skills interact in organizing and conducting music classes. As a result the theoretical justification is based on scientific discoveries in the literature of Latvians, Russians, Europeans, and Americans. This was done to illustrate the close link between the training of musicians in a social care institution and their management, and the development of communication skills among three-year-olds. If development takes place under favorable conditions and the development of speech is not delayed, communication skills develop and improve well in music classes.

Literatūra un avoti

1. Beļickis, I. (2001). *Izglītības alternatīvās teorijas*. Rīga: Raka.
2. Buckley, B. (2003). *Children's Communication Skills from birth to five years*. London: Routledge.
3. Dobrjakovs, I. (2007). *Kā radīt laimīgu bērnu*. Rīga: Raka.
4. Hoffer, Ch. (2017). *Introduction to Music Education: Fourth Edition*. Florida: Waveland Press.
5. Irbe, A., Linderberga, S. (2015). *Bērns runāt mācās ģimenē*. Rīga: Raka.
6. Lūse, J., Miltiņa, I., Tūbele, S. (2012). *Logopēdijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Raka.
7. Lynch, Ch., Kidd, J. (2017). *Early communication skills*. London: Routledge.
8. Miller, J. (2011). *Communication in children: from 2 – 3 years*. Skatīts 04.09.2017. <http://www.beafunnum.com/2011/04/communication-in-children-2-to-3-years/>.
9. Miltiņa, I. (2005). *Skaņu izrunas traucējumi*. Rīga: Raka.
10. Špona, A., Čamane, I. (2009). *Audzināšana. Pašaudzināšana*. Rīga: Raka.
11. Špona, A., Jermolajeva, J., Stangaine, I., Siliņa-Jasjukeviča, G., Tauriņa, A., Medne, D., Līduma, A., Randoha, A., Augstkalne, D., Vigule, D. (2015). *Bērnu sasniegumu veicināšana pirmsskolā*. Rīga: Raka.
12. Webster, J. (2017). *What is communicative intent?* Skatīts 06.09.2017. <https://www.thoughtco.com/communicative-intent-building-communication-skills-3110826>.
13. Королева, И. В. (2009). *Кохлеарная имплантация глухих детей и взрослых. Специальная педагогика*. Санкт-Петербург: Каро.
14. Самохвалова, А. Г. (2011). *Коммуникативные трудности ребёнка: проблемы, диагностика, коррекция*. Санкт-Петербург: Речь.
15. Эльконин, Д. Б. (2008). *Детская психология*. Москва: Академия.